

LUND UNIVERSITY

Benedikt Hjartarson, Camilla Skovbjerg Paldam, Laura Louise Schultz & Tania Ørum (red.). A Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries Since 1975

Bäckström, Per

Published in:
Edda

DOI:
[10.18261/edda.110.1.7](https://doi.org/10.18261/edda.110.1.7)

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Bäckström, P. (2023). Benedikt Hjartarson, Camilla Skovbjerg Paldam, Laura Louise Schultz & Tania Ørum (red.). A Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries Since 1975. *Edda*, 110(1), 62–66.
<https://doi.org/10.18261/edda.110.1.7>

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
CC BY

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Benedikt Hjartarson, Camilla Skovbjerg Paldam, Laura Louise Schultz & Tania Ørum (red.)***A Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries Since 1975***

Leiden/Boston: Brill, 2022. 1046 s. ISBN: 9789004444560

Per Bäckström

Affilierad professor i litteraturvetenskap vid Linnéuniversitetet sedan 2019 och gästforskare vid Intermedial Studies, Lunds universitet sedan 2020.

Han var *chair* för the membership commission of the *European Network for Avant-Garde and Modernism Studies* (EAM) 2007–2011. Han har bl.a. utgivit *Aska, Tomhet & Eld. Outsiderproblematiken hos Bruno K. Öijer* (2003), *Enhet i mångfalden. Henri Michaux och det groteska* (2005), *Le Grotesque dans l'œuvre d'Henri Michaux. Qui cache son fou, meurt sans voix* (L'Harmattan 2007), *Vårt brokigas ochellericke! Om experimentell poesi* (2010). Hans nya bok *Allt kan bli aktiverat och skapande liv. Öyvind Fahlströms processuella estetik* kom i februari 2023 på Ellerströms förlag. Bäckström forskar för närvarande på Henri Michaux och "The Anti-Aesthetics of Rock".
per.backstrom@lnu.se

En tour-de-force genom 1900-talets nordiska avantgarde- och kulturhistoria

Med den sista volymen av *A Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries* fullföljs ett nästan tjugo år gammalt projekt som har genererat fyra böcker: 1900–1925, 1925–1950, 1950–1975 och nu tiden efter 1975. Det är en storbragd som nog bara kunde ha genomförts av en så dedikerad dansk forskare som Tania Ørum, med benäget bistånd av den ihärdige isländske forskaren Benedikt Hjartarson. Med denna bok har projektet ringat in mer än ett sekels författare, konstnärer och kompositörer som inte har passat in i den nationella kulturhistorieskrivningen och gett dem sin rättmätiga plats. Det stora problemet med avantgarderna har nämligen varit att de inte passar in, varken nationellt eller internationellt, något som särskilt har drabbat de nordiska länderna som ofta setts som liggande i utvecklingens periferi. Ju närmare våra dagar projektet har kommit, desto kraftfullare har en sådan syn förkastats, eftersom de nordiska konstnärerna har visat sig etablera olika centrum. Detta är det värdefullaste bidraget med den genomförda kartläggningen, eftersom den inte bara lyfter fram atypiska individer utan också visar att dessa ofta var drivande i utvecklingen både nationellt och internationellt.

Det historiska avantgardet fanns från ca 1905 till andra världskriget, neoavantgardet från femtiotalet fram till mitten av sjuttioalet, och därmed kan man tycka att det vore lönlöst att försöka utstaka en fortsättning för avantgarderna efter det. Den här volymen dokumenterar dock att aktiviteterna inte tog slut 1975 utan fortsatte fram tills idag. Det som Hal

Foster benämner ”the second neo-avant-garde” har därmed belagts inte bara i största allmänhet utan också här uppe i nord, vilket är ytterligare en bragd av redaktionen: Benedikt Hjartarson, Camilla Skovbjerg Paldam, Laura Louise Schultz och Tania Ørum. Den tar till sin hjälp en mycket bred definition av ”avantgarde”, vilket är den enda vägen att gå om man ska kartlägga något så undflyende som detta, och därmed rör de sig in på angränsande områden enligt principen hellre för mycket än för lite. Jag ska återkomma till diskussionen om begreppet avantgarde senare, men här vill jag lyfta fram den valda principen som ytterst produktiv. Den har genererat en bok om 1043 sidor, som med sina åtta sektioner såvitt jag kan se täcker de flesta avantgardeaktiviteter under perioden.

Boken inleds med en övergripande introduktion som diskuterar utvecklingen under de studerade åren och de sätt som avantgarderna debatterats, där redaktionen istället för att begränsa diskussionen låter olika förståelser brynas mot varandra. Här relateras också de tidigare tre volymerna i förhållande till denna och hela projektet sätts in en större ram. Denna pedagogiska omsorg yttrar sig därutöver genom att varje sektion inleds med en diskussion av sektionens tema på ett vis som går långt utöver vanlig norm där man vanligtvis enbart refererar de enskilda artiklarna. Här sätts i stället temat in i en större helhet, under vilken sedan artiklarna presenteras på ett lysande sätt. Det är också nödvändigt med en bok av detta omfång, då den normalt sett inte som jag har gjort ska läsas från sidan ett till sidan 1043, utan istället borde fungera som en slags uppslagsbok för det man för tillfället söker information om med varje sektion som en given utgångspunkt. Läsaren leds på så sätt vid handen genom boken, men man kan också hoppa in och läsa där man för tillfället önskar ledd av den inledning till aktuellt tema som en av redaktörerna författat. Boken är alltför lång och rik för att gå in på de enskilda artiklarna, som överlag är utmärkt skrivna och högst intressanta, vilket gör boken som helhet till ett mycket solitt bygge.

Vad det gäller de enskilda delarna utgör de tematiska sektionerna alltså bokens skelett, det är genom dessa den erhåller sin styrka. Den första sektionen redovisar sex ”paradigmatiska” fall med nedslag i så olika fält som den norske författaren Matias Faldbakken, den isländska sångerskan Björk, Dogma 95, feministisk film och teater, samt Leevi Lehtos avgörande betydelse för det finländska avantgardet. Den följande sektionen skildrar avantgardets banbrytande användning av nya teknologier, från datorer och Xerox-apparater, till film och livet som algoritm eller kod. Den tredje sektionen behandlar det som blivit alltmer påtagligt: den performativa vändningen. Här behandlas både performancekonst och teater utförligt, och dessutom humor som feministisk strategi. Den politiska sidan hos avantgardet, som underbetonas i bokens introduktion, ägnas en hel sektion där intervention och institutionskritik tas upp, oavsett om det rör Lars Skinnebach, Stuntpoetene, systemkritik, det samiska museet i Karasjok eller feminism. Den femte sektionen behandlar ”venues”, en viktig men ofta bortglömd aspekt av avantgardets performativa vändning, med *mailart*, lyrik, experimentfilm, bokkonst och inte minst tidskrifter, film, tv och lyrikfestivaler behandlade. I den sjätte sektionen diskuteras den ytterst viktiga men tidigare inte lika aktuella aspekten subkulturer: punk och rock analyseras i förhållande till avantgarde, men också konstmanifestationer som Elgaland/Vargaland, experimentfilm, avantgardegrupper, graffiti och konstattacker på den gängse islandsbild. Den följande sektionen behandlar postmodernism; som jag diskuterar nedan kunde den haft en skarpare förståelse av relationen mellan de två strömningarna, men likväl fyller den absolut sin funktion i det stora hela – inte minst behandlas postmodernism i förhållande till lyrik, ett uppror mot sextiotalsavantgardet, ”recycling” av avantgarde, men också poststrukturalism hos Karin Moe, finsk prosa och den grönländska konstnären Pia Arke. Den sista sektionen följer upp detta genom att diskutera avantgardets slut med ett klädsamt frågetecken efter, då ju redaktionen och arti-

kelförfattarna med all önskvärd tydlighet visat att det, eller hellre de i pluralis, existerar och frodas än idag. Jag kan sakna en avslutande uppsummering av de tendenser som redaktionen har sett som representerande ett andra neoavantgarde, men samtidigt får man nog se dessa åtta kapitel (med inledningen) som en slags summering. Här får vi en översikt över grupper som Superflex, dansk arkitektur och design, avantgarde i förhållande till det postkoloniala, den isländska poetgruppen Nýhil och Claus Beck-Nielsens (a.k.a. Das Beckwerk/Madame Nielsen) märkliga verk(-ande). Denna sektion kommer att bli värdefull vid en återblick på avantgardet under de senaste åren, efter att en viss tid har passerat och vi kan se vad som händer med nya ögon och med facit i handen läsa om dess artiklar.

På den konferens som anordnades i början av november 2022 i syfte att fira projektets fullbordande med det fjärde bandet, så yttrade Per Stounbjerg klokt att en kartläggning av avantgardet måste vara deskriptiv. Det är därför med förvåning jag läser den sista artikeln i volymen, där Mikkel Bolt Rasmussen i kapitlet: ”A Contemporary Avant-Garde in the Nordic Countries? Subversion or Subvention” på ett normativt sätt slår fast vad som krävs för att vara avantgarde idag. Tyvärr tyngs hans text av att vara skriven ur det politiska avantgardets synvinkel; det avantgarde som alltid nosat på det estetiska avantgardet, stoppat in det i munnen och tuggat lite för att sedan spotta ut dess medlemmar framför exekutionspatrollen. Och varför har det varit så? Jo, oavsett om det har gällt det franska kommunistpartiet, det ryska s.k. kommunistpartiet eller det italienska fascistpartiet verkar det estetiska avantgardets svar ha varit, är och kommer väl alltid att vara: ”non serviam!” Detta allra helst som definitionen av ”politik” inte är densamma för det politiska och det estetiska avantgardet: den första riktningen inriktar sig på att etablera flockmentalitet medan den senare implicerar den individualitet som den första i sin tur ser som ett hot mot sin egen existens. Istället för att slå fast att avantgardet av idag ska vara politisk aktivism mot kapitalismen (attackerar det inte snarare den medelklass de själva tillhör, den klass som fyller konstskolor och universitet?), så ser jag det som betydligt mer produktivt att ödmjukt förstå sitt eget *ståsted* som omöjliggörande en precis *beskrivning* av vad dagens *estetiska* avantgarde är, eftersom en sådan först kan skrivas efter att den nödvändiga tid har passerat som låter oss förstå vad som *egentligen* händer.

En sådan här storartad prestation bygger naturligtvis på vissa val, och även om det ovedersägligen är nödvändigt att göra sådana och jag på intet vis vill betvivla riktigheten i dem, så kan val alltid diskuteras. Ett första dylikt val är att låta uppfattningen att avantgardet är ett nätverk och en tradition vara styrande för boken som helhet, vilket är ett givet val för en volym av det här omfånget, som samtidigt sätter vissa gränser för den, vilket någon gång kan te sig problematiskt. Det är nämligen enbart ett fåtal artiklar som ger sig in på en diskussion om vad avantgardet är idag (här kan nämnas Anders Skare Malviks och Mathies G. Aarhus förebyggande diskussioner), medan de flesta inte problematiserar begreppet överhuvudtaget. Men vad är då avantgarde: är det ett okritiskt anammande av de föregående avantgardernas metoder och grepp, eller är det ett kritiskt nytänkande av de tidigare rörelserna? Ibland får jag intrycket att det är en icke problematiserad tradition som ligger till grund för boken, och inte det politiska och estetiska nytänkande som varje avantgarde borde ådagalägga för att vara avantgarde. Tonvikten läggs därmed i alltför hög grad på experiment och genreförnyande som utslagsgivande för att något är avantgarde när det i mina ögon måste vara en kombination av estetik och politik som gör avantgardet till något annat än den modernism som har varit vidare på det estetiska fältet. Detta blir extra tydligt i den sjunde sektionen, där man på motsvarande sätt kunde ha diskuterat postmodernism och avantgarde på ett nyskapande sätt, och på så sätt påvisat de kreativa impulser dessa riktningar har gett varandra och samtidigt på ett givande vis diskuterat deras olikheter. Här

avstannar diskussionen i en sektion som är nödvändig att inkludera men som samtidigt kunde ha lyft boken som helhet genom en kritisk diskussion av förhållandet mellan postmodernism och avantgarde. Rent övergripande kunde man ha tagit en tydligare utgångspunkt i den träffande slutmeningen i introduktionen, som nu lämnats som en isolerad *cliff-hanger* genom boken: ”And if the new avant-garde movements looked like the old ones, they would hardly be avant-garde”. För vad är i så fall dess tradition? Att göra ett brett urval genom en rymlig definition av begreppet avantgarde är som sagt den enda riktiga för en volym av detta omfång och art, så att inga fenomen slinker undan genom en för alltför begränsande definition – denna breda definition kunde dock med fördel varit kontinuerligt diskuterad.

Det andra val som jag vill diskutera är redaktionens avsikt att inrikta sig på att täcka de olika konstarterna hellre än att prioritera nationell representativitet. Det har medfört att av de totalt 58 artiklarna (där vi kan räkna bort tre som behandlar Norden i sin helhet) har Danmark tillägnats hela 21 artiklar medan de övriga nordiska länderna täcks av sju-åtta artiklar var. Om man dessutom börjar tänka in folkmängd försvinner Sverige nästan, medan Danmark växer till dubbel storlek i förhållande till Norge och Finland, och Island sväller ut till en hyperbol som sväljer de övriga fyra. Det är naturligtvis utmärkt att Island får sin rättmätiga plats i avantgardehistorien och blir grundligt kartlagt, men samtidigt illustrerar detta det problematiska med den bristande nationella representativiteten. En förklaring är naturligtvis att redaktionen förutom Hjartarson är dansk, samt det faktum att det är svårt att få tag på svenska skribenter då dessa arbetar inom det slavsystem som de svenska universiteten utgör (med allt vad det implicerar av överdriven undervisningsbörda, byråkrati och administration). Jag förstår därför fullt ut det val som redaktionen har gjort, men samtidigt borde man möjligtvis ersatt några av artiklarna om Danmark med motsvarande fenomen i de andra nordiska länderna. Det är dock viktigare att de flesta konstarter och -fenomen diskuteras än att boken uppvisar en millimeterrättvisa mellan nationerna, och det gör att boken trots detta till fullo fyller sitt syfte.

Trots min (ansträngt) kritiska diskussion av två av de val som redaktionen har gjort för att kunna fullborda volym fyra av den nordiska avantgardehistorien, är dessa val välvägdade och väl argumenterade för i introduktionen av boken. Bakom valen ligger ju naturliga överväganden som varje redaktion måste göra på gott och ont. Det går inte att täcka allt som har hänt i Norden; introduktionen, de åtta inledningarna till sektionerna och de 58 artiklarna fyller redan de över tusen sidor. Det är därför nödvändigt med ett representativt urval, och därmed är det, som redaktionen också skriver, viktigare att täcka konstarter och -fenomen än allt som hänt i varje enskilt land. Det vi – som forskare, lärare och läsare – har erhållit är ett uppslagsverk i fyra band över den nordiska avantgardehistorien som sammantaget omfattar över 3 500 sidor, därmed är det naturligt att dessa band utgör utgångspunkt för vårt sökande där vi sedan föses vidare pedagogiskt mot de fylligare analyser som finns eller borde finnas i varje enskilt fall. I dessa kan den kritiska diskussionen om vad som är avantgarde och vad som är något annat etableras istället för i ett översiktsverk som detta. Min förhoppning är därför att de fyra volymerna kommer att leda till ett ökat utforskande av det nordiska avantgardet så att de fylliga texterna i dem kan kompletteras med specialstudier, oavsett om dessa gäller konstarter, konstfält eller enskilda konstnärer, musiker, filmskapare, dramatiker, författare etc.

För att summera mitt intryck av volym fyra av den nordiska avantgardehistorien, kan jag bara upprepa mina inledande lovord. Det är en mycket fokuserad volym, som med introduktionen och inledningar till varje enskild sektion, på ett pedagogiskt vis för läsaren vid handen genom de olika avantgardeaktiviteter som dokumenteras. Läger man till detta att

varje enskild artikel är välskriven, högst intressant och tankeväckande, och att var och en borde leda till vidare studier på olika universitetsnivåer (mycket förtjänar egna doktorsavhandlingar), tror jag att var och en förstår vikten av den forskning som ligger bakom detta tungt vägande inlägg i debatten om vår tids konst. Redaktionens *tour-de-force* genom 1900-talets nordiska kulturhistoria har dessutom gett nya perspektiv på den andra neoavantgardevåg som upphäver dikotomin mellan centrum och periferi; istället visas att *Jedermann ist sein eigenes Zentrum*, för att travestera dada, och att de nordiska länderna uppvisar kraft att utgöra sådana centrum i den internationella kulturhistorien.